

DOCUMENTE PRIVIND ÎNCEPUTUL SISTEMATIZĂRII ORAȘULUI BOTOȘANI

STELA GIOSAN

Din colecția de documente a Filialei Arhivelor Statului Botoșani fac parte un număr mare de zapise, mărturii hotarnice și hotărnicii, acte de vindere cumpărare, testamente care conțin numeroase informații documentare privind preocuparea ce a existat din cele mai vechi timpuri, în vederea „sistemizării” orașului Botoșani, dacă putem să o numim așa, care a mers de la schimburile de locuri între diferiți proprietari pentru „deschiderea uliței” exproprierea de utilitate publică făcute de autoritățile locale, pînă la „aliniera ulițelor” și atribuirea denumirii acestora. Din multitudinea acestor documente se detașează net, trei hrisoave domnești care cuprind mai în detaliu informații privind preocuparea locuitorilor și apoi a eforiei orașului Botoșani în ce privește alinierea ulițelor și „îndreptarea” respectiv repararea acestora prin executarea unor „pavaje” (poduri) din lemn după modelul străzilor Iașului.

Cum aceste lucrări edilitare deosebit de importante pentru funcția de centru comercial pe care a deținut-o multă vreme Botoșanii nu se puteau face decît prin intervenția oficială a domnitorului, se pare că Botoșaniul a fost unul din primele orașe din Moldova care la cererea locuitorilor săi va căpăta o serie de privilegii în exclusivitate din partea acestuia care prin consecințele imediate sau mai tîrzii vor duce implicit la începutul vieții municipale sau mai bine zis la administrația propriu-zisă a orașului.

Datorită unei astfel de cereri (jالبă) pe care o adresează „obștea lăcuitorilor din Tîrgul Botoșani, boeri negustori și de alte stări” domnitorului Moldovei Mihai Suțu, acesta, va emite în 1820 un hrisov care cuprinde o serie de privilegii care merg de la încasarea taxelor comerciale (ce vor constitui un venit propriu al tîrgului) pînă la înființarea Casei Obștești (care mai tîrziu va deveni consiliul comunal), și care avea sarcina de a dirija aceste fonduri în scopul „facerii șoselelor și podurilor”¹.

Deoarece acest document a fost publicat în întregime de N. Iorga în „Studii și documente” și la el face dese referiri și A. Gorovei în „Monografia orașului Botoșani”, iar originalul se păstrează la Arhivele Statului Iași, noi ne vom referi numai la cele două hrisoave emise de

1 A. Gorovei, *Monografia orașului Botoșani*, 1926 f. 187.

Ion Sandu Sturdza, unul în 1822, decembrie 16, și celălalt în 1828 ianuarie 23, care sînt aproape identice cu cel din 1820, dar care sînt completate și cu alte „privilegii domnești“ în folosul obștei tîrgului Botoșani.

În hrisovul pe care Ion Sandu Sturdza, domnul Moldovei îl emitea la Iași în 1822, tot ca urmare a jalbei locuitorilor din tîrgul Botoșani se specifica faptul „că acest tîrg se află pînă acum fără poduri pe ulițele sale din care pricină obștia tîrgoveților se află în cea mai grea strîmtoare de nevoi și întru pătîmire, afară din puțință de a să mai suferi“². Documentul, referindu-se la starea rea a ulițelor tîrgului care îngreuna atît circulația obișnuită cît și aprovizionarea acestuia cu cele necesare conține extrase din jalba înaintată domnitorului de tîrgoveți: „căci afară de greutatea aceea a umblatului de a nu putea străbate uneri nici cu suflul de la un loc la altul... apoi de cele mai multe ori, îndestularea tîrgului dispre cele trebuincioase ale pitregerii precum lemni, zahareli și alte asămîne lucruri, vine cu totul în scădere iar uneri face de istov împușinarea și lipsă, neputînd lăcuiorii a străbate în tîrg ca să aducă de aceste“³.

Referindu-se pe larg la starea rea a străzilor orașului în tot timpul anului, dar îndeosebi primăvara și toamna cînd din cauza ploilor, acestea deveneau aproape impracticabile, așa cum se arată în continuare în jalba tîrgoveților adresată domnitorului că „și mai virtos în vremile de plîi primăvara și toamna cînd ulițele tîrgului să năvoiesc și se fac de istov neumblate“⁴.

Datorită acestor stări de lucruri care aducea numai prejudicii atît tîrgului în sine cît și locuitorilor acestuia, precum și confruntarea cu mari dificultăți în activitățile propriu-zise de comerț și de aprovizionare, Mihai Suțu domnitorul Moldovei a emis hrisovul său încă din 1820 „cu o așezare de privilegii în temeiul hrisoavelor și a cărților domnești ce are tîrgul mai din vechi de la luminații domni... pentru ca prin acest ajutor să se poată înlesni îndreptarea ulițelor tîrgului și să ridice nevoia și pătîmirea în care se află alcătuiindu-și poduri sau șosele după trebuințele următoare“⁵.

Din aceleași considerente doi ani mai tîrziu noul domn al Moldovei Ion Sandu Sturdza, emitea un nou hrisov care venea să întărească „mai întii cu sfințenie legiurile și privilegiurile“ stipulate în primul, și totodată să mai stabilească și perceperea de noi taxe pentru crearea de venituri ce urmau a fi folosite la lucrul șoselelor pavate cu lemn și la „îndreptarea“ (întreținerea) acestora, precum și la construirea de poduri de lemn pe unele străzi, după cum se impunea.

Taxele noi care urmau a fi încasate de obștea tîrgului, care se constituiau apoi în veniturile tîrgului, stabilite prin hrisovul din 1822 erau următoarele :

2 Arh. Statutul Botoșani, Colecția documente, pachet VII, doc. 36.

3 Ibidem.

4 Ibidem.

5 Ibidem.

— „două parale să se ia de la carele încărcate ce vor intra în târg cu orice fel de marfă de tot giugul, iar la căruțele cu cai cîte două parale de tot calul :

— zece parale să se ia de toată vadra de holercă și rachiu ce va intra în târg pentru vînzare luîndu-se această plată de la vînzători, iar fiind în tranzit să se ia numai cîte două parale de jug :

— zece parale să se ia de toată vadra de păcură sau dohot ce se va vinde acolo în târg și acest alișveriș să fie slobod a-l urma oarecine

— doi lei de toată butea și un leu de tot polobocul cu vin ce va intra în târg spre vînzare să se iei la cutia tîrgului

...

— zece parale să se ia de toată vadra de rachiu sau holercă ce va ieși din velnițele lucrătoare acolo în târg, afară de cvitul legiuit iar pentru aceia ce se va ridica de acolo și se va duce în alte părți să se ia acest venit“⁶.

Demn de menționat ni se pare a fi faptul că același domnitor șase ani mai târziu mai adăuga la aceste venituri care proveneau din perceperea taxelor comerciale, și o nouă prevedere care consta în scutirea de orice taxă a veniturilor pieții orașului Botoșani tot în scopul folosirii acestora în efectuarea lucrărilor de edilitate publică, în special pentru alinierea stradală⁷. Această prevedere este de fapt singura care deosebește cele două hrișoave, în rest acestea sînt formulate aproape identic.

Veniturile rezultate din încasarea acestor taxe pentru produsele proprii cît și cele din alte părți care se vindeau în oraș, oglîndesc totodată și viața economică în special comerțul destul de bogat și diversificat ce se practica la Botoșani — lucru cunoscut de altfel, și favorizat de poziția geografică a Botoșanilor așezat la întretărirea unor importante drumuri comerciale — alcătuiau un fond destul de substanțial care era destinat lucrărilor edilitare pe care trebuia să le administreze casa „podurilor“ (străzilor) care se înființase încă de la 1820. Se impune aici a menționa faptul că în afara creării pentru oraș a unor posibilități de constituire a acestor venituri, domnitorul acordă Botoșanilor și o serie de privilegii speciale după cum urmează : „să aibă a scuti Casa podurilor un sat din cea mai cu apropiere de târg, cuprinzători de optzeci gospodari care să fie pentru întocmirea ulițelor și pentru lucrul podurilor ale orașului care să-și plătească birul numai dimpreună cu legiuita răsursă iar de havalelii și despre orice altă dare să fie într-un tot slobod și în apărare“⁸.

De asemenea, domnitorul institua prin acest hrisov al său care venea în întîmpinarea dorinței obștei tîrgului pentru îmbunătățirea stării ulițelor orașului, alături de contribuția locuitorilor din ținut și modalitatea în care locuitorii Botoșaniului trebuiau să participe în mod direct într-un fel sau altul la „lucrul șoselelor“, (obligatie care ar fi

6 Ibidem.

7 Arh. Statului Botoșani, Colecția documente, pachet II, doc. 65.

8 Idem, pachet VII, doc. 36.

echivalentă cu prestația de mai târziu). În acest sens în document se precizau următoarele obligații ce le reveneau orașenilor : „locuitorii birnici ai mahalalelor precum și scutiții de acolo, oriunde ar fi să aibă a lucra fieștecari cîte cinci zile pe an în trebuința ulițelor orașului cei ce vor avea care cu boi, cu carele, iar cei fără care cu trupul numai fără să ia vreo plată pentru lucrul acestor zile“⁹.

Și documentul prevede mai departe și modalitatea în care locuitorii ținutului Botoșani vor contribui la întreținerea șoselelor orașului : „carele și salahorii ce vor trebui spre îndreptarea ulițelor și lucrul șosărilor să se deie din ținut prin dumnealor dregătorii luîndu-se cu analoghia ce-a de cuviință... acest ajutor însă de salahori și care să se deie numai în vremea pînă se va sfîrși lucrul șoselelor, iar nu mai mult“¹⁰.

Așa cum se instituisese încă din anul 1820, cele două hrisoave emise de cancelaria domnească a lui I. S. Sturdza, reglementează ca veniturile create în urma percepției acestor taxe comerciale, să fie dirijate numai pentru „lucrul ulițelor“, de către Casa Obștească a tîrgului. Concomitent cu această hotărîre cele două documente se referă pe larg la componența acestui organ de administrație locală ai cărui membri aleși se numeau epitropi și, în număr de șase erau stabiliți astfel : „doi dintre boierii șezători în Botoșani, doi dintre neguțătorii frunțași pămînteni, și doi din frunțașii armeni“, care aveau următoarele obligații : „să fie îndatoriți a strînge venituri și a fi lucrători spre facerea șoselei, precum și alte trebuințe a tîrgului“ și la sfîrșitul anului să se facă samă lămurită de venitul ce s-au strîns și de toate cheltuielile urmate și în ce trebuință anume“¹¹.

Și documentul prevedea în continuare ca această sumă de venituri și cheltuieli să fie cercetată de obștea tîrgului și să se iscălească de epitropii respectivi care pentru a da o mai mare durabilitate actului respectiv, să aplice și pecetea orașului, pe care o dețineau.

Tot în ideea unei cît mai bune administrări a fondurilor create, cît și pentru o justă aliniere a străzilor, care trebuia să-și cîștige o autoritate, domnitorul prin cele două hrisoave, stabilea pentru acești epitropi ai Casei obștei a orașului și atribuții de „judecători“ alături vornici în rezolvarea unor probleme edilitare (vînzări și schimburi de bunuri sau case) care într-un fel sau altul vor contribui la viitoarele acțiuni mai ample de sistematizare a orașului. „Așîdere și pentru pricini de locuri de casă și de dugheni, epitropii să fie slobozi a-i face cercetarea cuviincioasă spre a dizbate acele pricini și după acele cercetări fiind bune și adivărate să se facă și lucrarea cuviincioasă din partea dregătoriei spre a nu intra unii adică în locurile altora, sau în locul ulițelor sau a medianelor slobode și alte asemenea pricini. Iar în vînzări sau schimburi de case, dughene și oarece altă epitropii vor iscăli numai ca niște martori punînd și pecetea tîrgului care pecete are să steie în toată

9 Ibidem.

10 Ibidem.

11 Ibidem.

vremea la epitropi și în urmă zapisele acelor vânzări sau schimburi le vor întări și dumnealor dregătorii..."¹².

Domnitorul Ion Sandu Sturdza încheie cele două hrisoave emise la interval de 6 ani, (aproape identice), cu formula care le dă o mai mare stabilitate prin care se arăta că „să se păzească și să se urmeze toate acestea de mai sus legiuite întocmai“ și invita pe toți domnitorii ce-i vor urma la tron, oblăduitorii pământului acestuia, nu numai să nu schimbe ceva din această legiuire hotărîtă, ci mai mult să „o întărească și să adauge ceva după cuviință pentru un asemenea lucru de obștească trebuință“¹³.

Ca o concluzie la cele prezentate putem afirma că prin prevederile și stipulațiile cuprinse, cele două acte emise de cancelaria domnitorului Ion Sandu Sturdza conțin informații prețioase pentru studierea problematicii pe care o ridică și anume stabilirea unor reglementări precise în ce privește alinierea străzilor Botoșaniului, repararea, întreținerea, și chiar „pavarea“ acestora.

Faptul că încă de la anul 1820 a fost nevoie ca domnitorul să intervină în probleme de administrație și sistematizare a orașului, prin acordarea de privilegii în acest sens, ne îndreptățește să credem că starea căilor de comunicație, respectiv a „ulițelor“ târgului la acea vreme, impunea o intervenție hotărîtă, oficială precum și găsirea unor modalități, respectiv a constituirii de fonduri, altele decât vistieria domnească, pentru reglementarea acestei stări de lucruri.

Mai mult decât atât cele două documente reglementează modul de administrare a acestor fonduri bănești, de către Casa podurilor și Casa obștească, numai pentru construirea, întreținerea și repararea străzilor orașului Botoșani, iar prin studierea lor și a altor documente (acte de vindere-cumpărare, testamente) care sînt în număr mare în Colecția de documente a filialei noastre, se poate urmări în timp rezolvarea acestor probleme edilitare care merg de la simpla trasare a unei străzi, pînă la stabilirea denumirilor, efectuarea exproprierilor de utilitate publică — toate constituindu-se într-un tot unitar de măsuri și modalități de rezolvare a sistematizării orașului Botoșani — deci o problemă după părerea noastră deschisă spre cercetare, pentru cei interesați.

12 Ibidem.

13 Ibidem.